

De klokken van Giessen-Oudekerk en Oosterwijk

door R.F. van Dijk en H.J. van Nieuwenhoven

Archiefonderzoek kan de herkomst van oude klokken verklaren. Door twee toevallige vondsten (niet altijd is systematisch te zoeken) kwam er meer licht op de geschiedenis van de klokken van twee dorpen in Zuid-Holland.

Giessen-Oudekerk

Op 26 maart 1542 sloten de kerkmeesters van Giessen-Oudekerk (nu deel van Giesenburg) ten overstaan van schepenen van Gorinchem een overeenkomst met Jan Jaspers, meester-klokkengieter te 's-Hertogenbosch. Men vond namelijk de bestaande klok te klein. De klokken van de naburige dorpen Goudriaan en Hoornaar overstemden het geluid van het Oudekerkse exemplaar van ongeveer 25 h... (de rest van het woord is onleesbaar). Met toestemming van de pastoor, de ambachtsheer en de schout kreeg Jaspers de opdracht deze klok te vergieten en verzwaren tot een gladde, gave, ongekulde en ongebuilde klok, zonder scheuren of reten en vooral groter dan enige andere klok in de Alblasserwaard.

Daartoe brachten de kerkmeesters de oude klok naar 's-Hertogenbosch en betaalden reeds een derde van de kosten voor het vergieten (f 4 per honderd pond) en het verzwaren "omtrent 400 of 500 van zijn spijs" (f 14 per honderd pond). Het werk moest klaar zijn op 24 juni, waarna de kerkmeesters de nieuwe klok konden ophalen. Het kraangeld kwam voor hun rekening, terwijl Jaspers de waag en de tol betaalde. Met de knechten verdrongen ze een gulden, op kosten van de kerkmeesters. Jaspers draaide op voor zes weken proefluiden, waarna hem nog een derde werd uitbetaald. Een half jaar later ontving hij het laatste derde. Sebastiaan Adriaans, waard in de Engel aan de Grote Markt te Gorinchem, stelde zich borg voor de kerkmeesters. De Gorinchemse tollenaarsknecht Willelm Dirks stelde zich borg voor Jaspers.¹

Thans valt deze klok niet meer te bewonderen. Volgens een legende vorderden de Spanjaarden tijdens de Tachtigjarige Oorlog de klok, maar trachtten de Oudekerkers hem voor een roemloos einde te behoeden. Ze haalden hem uit de toren en rolden hem op palen de weg over, richting het Oudekerkse bos. Daarbij moesten ze over het riviertje de Giessen, maar de daarin liggende laag ijs kon het gewicht niet dragen. Onder

Wapen op de klok van Oosterwijk (foto Rijksdienst voor de Monumentenzorg, G. Dukker 1991).

onheilspellend gekraak verdween de klok naar een onpeilbare diepte bij het gat van Jan Baan, d.w.z. bij de Kaloeve. Nog lange tijd hoorde men bij stormachtig weer de klok luiden...²

Een kern van waarheid kan hierin wel zitten. Vóór de restauratie van de kerk was de klokkestoel aanzienlijk groter en kon meer belasting hebben dan voor de nu nog aanwezige luidklok uit 1446 nodig was. Ook is uit de stadsrekening van Gorinchem over de periode mei 1572 - april 1573 bekend, dat in de zeven dorpen van het Land van Arkel, waar Giessen-Oudekerk net buitenviel, klokken werden opgehaald.³ Gorinchem werd op 26 juni 1572 ingenomen door de Watergeuzen. Dezen komen meer dan de Spanjaarden in aanmerking voor klokkenroof, want laatstgenoemden hadden toch alle belang bij een goed geoutilleerde Rooms-Katholieke kerk. Nu zijn de bewoners van deze streek reformatorisch gezind en leggen de verantwoordelijkheid voor de roof liever bij de Spanjaarden.

Eerdergenoemde klok uit 1446⁴ heeft niet altijd in Giessen-Oudekerk gehangen, want eind zestiende eeuw was daar helemaal geen klok. Giessen-Oudekerk eiste toen een klok op die hing in de Nieuwkerk te Dordrecht en waarvan men beweerde dat die uit Giessen-Oudekerk afkomstig was.⁵

Oosterwijk

Op 21 november 1548 loste de Gorinchemse herbergier en zilversmid Peter van Grootvelt twee erfrenten af. Deze renten kwamen ten goede aan de kerkmeesters van Oosterwijk, berusten op een stuk grond in het Bakkersweer en op een stuk land in de Breehoef (beide te Oosterwijk) en bedroegen resp. 5 en 4,5 stuiver per jaar.

In 1545 had Van Grootvelt zich verbonden jaarlijks aan enkele particulieren *f* 6 dan wel *f* 7 te betalen, beide af te lossen met *f* 100, ofwel met ongeveer een vijftienvoud van de jaarlijkse last.⁶ Een rekensom leert dat de kerkmeesters van Oosterwijk ruim *f* 7 ineens ontvingen, althans als de aflossing hier ook op de penning vijftien gesteld was. Dat geld, en waarschijnlijk nog heel wat meer, gebruikten de kerkmeesters voor de aanschaf van een klok, die geleverd werd door de graaf van Buren.⁷ Dat was toen Maximiliaan van Egmond; zijn dochter Anna huwde later met prins Willem van Oranje.

Genoemde luid- en slagklok is vermoedelijk afkomstig uit Frankrijk en gegoten in 1502 met een diameter van 85,7 cm. De naam van een gieter is niet meer leesbaar, aangezien de klok door corrosie is aangetast. In de tekstband staat: FRANCHOISE EST MON NON GHIER (?) TENUD (?) L'AN MDII DEUS MI FONDUE.⁸

Maximiliaan van Egmond was in 1531 gehuwd met Françoise de Lannoy.⁹ Haar geboortejaar is niet bekend, maar zou eventu-

eel 1502 kunnen zijn. Toch is het onwaarschijnlijk dat de klok naar haar verwijst. Er komt namelijk een wapen op voor, dat niet van Françoise de Lannoy is, noch van haar man.¹⁰ Gezien de vermoedelijk Franse herkomst van de klok lijkt het meer voor de hand te liggen dat Maximiliaan hem als oorlogsbuit meenam van een veldtocht in Frankrijk. In dienst van Karel V nam hij daar in 1537 twee steden in, nl. Saint-Pol in Artois en Montreuil-sur-Mer in Picardië. Mogelijk was de klok in 1502 door een vooraanstaand persoon geschonken aan de kerk van een van die steden.

Het wapen op de klok kan als volgt worden beschreven:

gevierendeeld:

1 en 4 een uitgerukte linde

2 en 3 nogmaals gevierendeeld:

1 en 4 een puntig gedekte burcht met boven, onder, links en rechts een gespleten lelie

2 en 3 drie figuren (?)

hartschild: drie bezanten

Dit wapen komt niet voor bij Rietstap. Het hartschild zou echter kunnen wijzen op de Picardische familie Des Rotours. In de tijd dat de klok gemaakt werd, was écuyer Jean III heer van Les Rotours, Le Sacq, Fumesson, L'Eveillerie enz.. Hij was een zoon van Robert des Rotours en Jeanne de Raveton en was getrouwd met Denise de Fallais.¹¹

De in het wapen voorkomende linde kan ook gezien worden als een krikelaar. Dit wapenfiguur wordt bijna uitsluitend gevoerd door families in Picardië en Artesië,¹² zoals de zeer vooraanstaande familie Créquy.

Samenvatting

In 1542 kreeg de kerk van Giessen-Oudekerk een nieuwe klok, die vermoedelijk in 1572 door de watergeuzen werd omgesmolten. In 1548 kreeg de kerk van Oosterwijk een klok uit 1502, die vermoedelijk in 1537 als oorlogsbuit uit Noord-Frankrijk was meegenomen.

Noten

- 1 Gemeentelijk Archief Gorinchem, Rechterlijke Archieven van Gorinchem en het Land van Arkel, inv.nr. 127, f. 81; inv.nr. 68, f. 45v.
- 2 Wetenswaardigheden over de kerk te Giessen-Oudekerk / Dick van den Dool. - Giessenburg : [s.n.], 1983. - p. 9-12.
- 3 GAG, Archief Stadsbestuur, inv.nr. 1416, f. 68v, 91, 111v, 116, 118v.
- 4 Beschreven in:
Klokken en klokkengieters : Bijdragen tot de campanologie / door de Historische Commissie van de Nederlandse Klokkenspel-Vereniging. - [S.l.] : NKV, 1963. - p. 253.
Ook beschreven in:
De Ablasserwaard / door Catharina L. van Groningen. - Zeist : Rijksdienst voor de Monumentenzorg ; Zwolle : Waanders, 1992. - (De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst). - p. 199.
Zie verder:
De Giessen-Oudekerkse torenklok / Janny Oubelkas-Lock.
In:
De kroniek : Kwartaalblad van de Geschiedkundige Vereniging Giessenburg en Schelluinen, 11e jaargang, nr. 3 (sep. 1990), p. 67-68.
- 5 Classicae acta 1573-1620 : Particuliere Synode Zuid-Holland : Classis Dordrecht 1573-1600 / bewerkt door dr. J.P. van Dooren. - 's-Gravenhage : Martinus Nijhoff, 1980. - (Rijks Geschiedkundige Publicatiën ; kleine serie ; 49). - p. 316, 448, 517.
- 6 RA 71, f. 63 en 75
- 7 RA 127, f. 555.
- 8 De Vijfheerenlanden met Asperen, Heukelum en Spijk / door Catharina L. van Groningen. - 's-Gravenhage : SDU ; Zeist : Rijksdienst voor de Monumentenzorg, 1989. - (De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst). - p. 301.
- 9 Genealogie der heren en graven van Egmond / door dr. A.W.E. Dek. - 's-Gravenhage : [s.n.], 1958. - p. 67.
- 10 Prins Willem van Oranje 1533-1933. - Haarlem : H.D. Tjeenk Willink, 1933. - p. 104-105.
- 11 Nobiliaires généraux de France, ou recueil des jugemens souverains de noblesse : Picardie : Généralité d'Amiens. - Paris : Béthune, 1829. - (Archives généalogiques et historiques de la noblesse de France).
- 12 Rietstap's handboek der wapenkunde. - 4e druk / door C. Pama. - Leiden : E.J. Brill, 1961. - p. 167.